

CUM SE SCRIE UN ROMAN

How to Write a Novel

The author, surgeon, writer, publicist, translator and editor, author of six novels, evokes his own experience and that of others in the genesis of this genre of writing and concludes that anyone can write a novel, provided they have something to pass on to their peers and, above all, the courage to approach it.

Key-words: *novel, authors, techniques*

Abordarea acestei teme este departe de a fi originală. Mulți scriitori s-au oprit asupra ei, se află în dezbaterile cenaclurilor și a revistelor literare, a unor târguri de carte sau a altor evenimente și marchează un vârf în derularea lor. Eseul de față poate fi privit sub două aspecte: fie ca întrebare, firească de altfel, dar la care răspunsul este foarte greu de conturat și probabil nu va fi dat niciodată, fie ca sfat, îndrumar sau metodologie, modalitate în care românul se antrenează mult mai ușor, așa cum se petrec lucrurile și în alte domenii de activitate.

Nu ascund că m-am întrebat în ce măsură sunt îndreptățit să abordez o asemenea temă, dacă nu mă expun unor judecăți partizane și nu mai puțin pertinente, dacă nu nedrepte. Pe de altă parte, nu pot nega dramul de experiență câpătată din cele 6-7 romane publicate. Mărturisesc că dacă o fac este, pe de o parte, pentru a redeschide, ca și alții, calea unor discuții, iar pe de alta, pentru a suscita interesul celor care doresc să scrie, dar nu au suficientă motivație sau curaj pentru a porni la drum, cu atât mai mult cu cât convingerea mea este că elementul capital în geneza unui roman este *dorința*, dacă nu chiar *nevoia* de a-l scrie.

În anul 2008, un distins om de teatru, autor al unor volume de versuri și memorialistică, îmi spunea că a citit și i-a plăcut romanul meu, *Prin vămile vieții*, și mă ruga să-i ofer și lui *schema*, *modelul* sau *rețeta* folosite pentru alcătuirea lui. Am negat că aș fi în posesia vreunui asemenea instrument și mărturisesc că a fost destul de greu să-l conving (dacă l-am convins ?!) că nu m-am condus după așa ceva. În schimb, solicitarea respectivă m-a incitat și m-am întrebat dacă nu există, într-adevăr, asemenea scheme, tipare sau rețete care să faciliteze închegarea unui roman, așa cum există pentru majoritatea ocupațiilor omenești. Drept care am încercat să văd cum gândesc și ce spun alții și, bineînțeles, scriitorii cu experiență.

Internetul și-a demonstrat virtuțile, oferindu-mi nu răspunsul, ci un foarte amplu registru de opinii, pe cât de interesante, pe atât de divergente, dovadă indubitabilă a dificultăților de a aborda această temă și nu mai puțin diversitatea interpretărilor și a punctelor de vedere. Plaja lor este deosebit de largă, ba chiar fără limite, mergând de la o carte care ne împărtășește tehnica de transformare a unei idei într-un roman de succes, trecând prin numeroase sfaturi oferite cu aplomb, ba chiar prin a considera scrisul o stare ieșită din comun, dacă nu chiar patologică – „o tulburare de personalitate ținută sub control”, conform lui David Mitchell – și

¹ Academia Oamenilor de Știință din România, filiala Piatra-Neamț

ajungând până la creația americanilor Howard Mittelmark și Sandra Newman care, în cartea lor *Cum să nu scrii un roman*², inventariază cu umor, dar și cu cuvenită dreptate, nu mai puțin de două sute de erori posibile care pot compromite scrierea unui roman viabil.

Între glasurile care lasă impresia că poți merge la sigur cu matematica sfaturilor oferite, de altfel, cu deosebită bunăvoință și nonșalanță și cele care enunță principii mult prea generale pentru a fi valabile, unele sunt nu doar inedite, ci și surprinzătoare în cel mai înalt grad. Astfel, Oana Heller, cunoscută pentru romanul *La început a fost minciuna*³ și alte scrieri, susține, nici mai mult, nici mai puțin, că pentru a scrie un roman nu e nevoie să-i fi citit pe alții. Ba chiar afirmă – are și ea dreptul la originalitate – că nu trebuie să pierzi timpul cu cititul până când ajungi cu barba la pământ și cu energia pierdută, ca să-ți scrii propriul roman, fiindcă nu ai face decât să repovestești ce ai citit din alții. Poate că are dreptate, dar, privind lucrurile la modul serios, nu cred că imboldul de a scrie un roman vine chiar din neant, din nimic și mă îndoiesc că cineva care nu a citit cărțile de pe mai multe rafturi de bibliotecă, bune sau mai puțin bune, arde de dorința de a scrie ceva. O contrazice și David Lodge, unul dintre cei mai valoroși scriitori, critici și dramaturgi englezi contemporani, care, alături de mulți alții, pledează pentru cât mai multă lectură, mai înainte de a pune mâna pe condei. La fel a făcut-o și William Faulkner, care ne-a spus pe șleau: „Citiți, citiți și iar citiți! Citiți orice, clasici sau moderni, cărți bune sau proaste! Astfel, observați cum se scrie și apoi scrieți și voi.” În același sens, nu văd de ce nu l-am cita și pe Heliade Rădulescu al nostru, care ne îndemna cu toată convingerea: „Scrieți, băieți, numai scrieți!” și căruia limba românească îi datorează atât de mult.

Aceeași autoare și sfătuitoare crede că mai importante decât lectura sunt alte elemente. Unul ar fi stăpânirea limbii. Personal, cred că acest atribut devine esențial pentru cineva care se antrenează în scris. Numai că aceasta nu este chiar un dat nativ. Limba și limbajul pot fi însușite, exersate, educate și perfecționate. Toate acestea pot fi realizate numai prin lectură și folosire intensivă și îndelungată, evident, nu cum ne sugerează Patapievici, pentru arsenalul de înjurături. Nici însușirea definiției romanului și a elementelor sale, pentru care pledează Oana Heller, nu poate fi suficientă pentru construcția unui roman, cu atât mai mult cu cât însăși formularea lui este departe de a fi unanim acceptată, mai ales că romanul modern nu mai respectă vechile canoane. Singurul adevăr pe care ni-l poate sugera este că a scrie un roman nu este o bagatelă și că nu-l poți aduce la lumină dintr-un foc, dincolo de exercițiul îndelung practicat. Că există autori care au rămas în literatură cu un singur roman? Nimic mai adevărat, dar sunt excepții și nu foarte multe, critica recunoscând doar cinci autori: 1. Margaret Mitchell, cu romanul *Pe aripile vântului*; Arthur Golden, cu *Memoriile unei gheișe*; Emily Brontë, autoarea celebrului *La răscruce de vânturi*; Harper Lee, cu *Să ucizi o pasăre cântătoare* și Anna Sewell, cu *Black Beauty*.

Interesante și nu mai puțin discutabile sunt enunțurile regretatului Nicolae Manolescu, fost președinte al Uniunii Scriitorilor din România, care mărturisește că nu a fost tentat niciodată să scrie și nu va scrie (probabil) nici un roman, pentru simplul motiv că nu are talent. Cine poate accepta asemenea motivație? Că s-a dedicat criticii literare este propria opțiune, dar aceasta este un gen la fel de dificil ca un roman, ca

² Howard Mittelmark, Sandra Newman, *Cum să nu scrii un roman*, București, Editura Baroque Books & Arts, 2014

³ Oana Heller, *La început a fost minciuna*, Cluj-Napoca, Editura Ecou Transilvan, 2014

să nu mai vorbim despre responsabilitatea, deontologia pe care le presupune și posibilitatea, mult mai mare, de a greși. Ce să mai spunem despre inconsistența afirmației sale că romanul îi este nesuferit, fiindcă nu poate admite „ca naratorul să pretindă că intră în mintea și în sufletul tuturor personajelor sale”. În realitate, cel care își construiește personajele înfăptuiește un act de geneză și este puțin probabil să-și desconsidere propria creație. Paternitatea personajelor proprii nu este chiar o glumă. Iar, dacă scriitorul nu reușește să intre în pielea eroilor săi, așa cum o cer acțiunea și legătura cu celelalte personaje, el va consemna un eșec care va fi perceput de cititori. Poate că de aceea unele personaje ne plac, în vreme ce altele ne repugnă.

Și, dacă este corectă, nu și condamnabilă, afirmația că „există romancieri care știu cum se scrie un roman și alții care fură meseria”⁴ – lucru valabil pentru orice profesie –, aserțiunea criticului că romanul este un „morman de clișee care măsluiesc realitatea...” nu ne convinge. În fapt, viața este una singură, și cel care se încumetă să-i dezvăluie fațetele capătă credibilitate numai în măsura în care știe să le facă plauzibile sau credibile. Și asta fiindcă – îl citez pe Voltaire – „cărțile cele mai reușite sunt cele pe care cititorii înșiși le-ar putea scrie pe jumătate”, după cum Günter Grass ne asigură că scriitorul trebuie să fie un pic mincinos, cu condiția ca minciuna să șlefuiască, să înfrumusețeze și, evident, să nu fie prea gogonată.

Pe drept cuvânt, cartea devine viabilă prin lectură, iar valoarea ei rezultă din meșteșugul cu care autorul dozează amestecul de aspecte ale vieții adevărate cu ficțiunea și reveria. Orice am face, cititorul nu poate fi exclus din ecuație, ceea ce explică de ce aceeași carte îi entuziasmează pe unii cititori și-i lasă indiferenți pe alții.

Pot spune că cea mai plăcută apreciere a uneia dintre cărțile mele⁵ nu a aparținut unui critic literar, ci unei cititoare, care m-a întrebat: „Cum ați reușit Dvs., ca bărbat ce vă aflați, să pătrundeți atât de bine universul feminin? Neapărat că ați folosit jurnalele intime ale unor femei”. Mi-a fost la fel de greu să neg existența acestui jurnal, ca și a modelului de roman cerut de cunoștința amintită la începutul eseului. Îmi exprim nu numai plăcerea, ci și doza de entuziasm – deloc neînsemnată – față de Monica Ramirez, româncă absolventă a unei școli de coregrafie din București, multă vreme trăitoare pe meleagurile americane, mamă a patru copii și autoare a opt sau zece romane. Ea ne învață nu cum se scrie un roman, ci de-a dreptul un bestseller. Admirabilă în mesajul ei, tonic, optimist și generos, ea socotește că scrisul ne vine de undeva din interior, că nu trebuie să-l reprimăm și că oricine poate deveni scriitor. Ea nu face altceva decât să confirme credința exprimată de mulți dintre noi: „Viața mea e un roman”. Și cine i-ar putea contrazice? Singurele condiții pe care le pune scriitoarea sunt ca omul să fie sincer cu el însuși și să simtă că are ceva de spus. Merită citită această autoare, bucurătoare că ne poate transmite convingerile ei și care ne mărturisește că a fost atât de motivată și dornică de a transmite semenilor propria experiență și de a comunica cu aceștia, încât cu o mână scria și cu cealaltă își hrănea bebelușul sau îi încălzea biberonul cu lapte. Ea lansează îndemnul către toți semenii ei să nu ezite să pornească pe drumul împărtășirii către alții, din care să nu se oprească niciodată, pentru că scrisul poate deveni „o necesitate mai puternică decât foamea și setea”. Splendid! Fiindcă a fi scriitor este o opțiune care îți aparține în primul rând ție

⁴ Nicolae Manolescu, „Cum se scrie un roman”, în ziarul *Adevărul*, 5.10.2012, <https://adevarul.ro/stil-de-viata/cultura/cum-se-scrie-un-roman-1235335.html>, accesat: 6.12.2024.

⁵ Virgil Răzeșu, *Mic tratat de deflorare*, Piatra-Neamț, Editura RĂZEȘU, 2010

și poate deveni o vocație, o chemare. Nimeni nu a devenit vreodată scriitor pentru că a participat la vreun curs ori pentru că a citit o carte, fie și cartea ei plină de înțelepciune. Influențată de stilul de viață american, ea susține că este capital ca autorul să-și alcătuiască un plan, ca acesta să se afle în permanență în vizorul lui, chiar dacă, pe parcurs, el va fi suferi diverse modificări. Nimic mai adevărat: însăși experiența de viață ne arată că în toate activitățile noastre, indiferent de domeniu, existența unui plan nu poate fi eludată și cu cât este mai bine documentat și realizat, cu atât șansele de reușită sunt mai mari. El ne ajută să știm de unde pornim și unde vrem să ajungem, are în vedere o multitudine de acțiuni colaterale și alte date de care depinde finalul.

Nimic mai adevărat, numai că în activitățile concrete, materiale, cunoaștem de la început și cu exactitate toți parametrii necesari finalizării, bazați pe experiențele anterioare, ale noastre sau ale altora (să nu uităm de existența acelor standarde naționale sau internaționale), ceea ce nu este valabil pentru roman și pentru nicio realizare spirituală, unicat absolut. Casele, gările sau țesăturile pot fi identice. Picturile, sculpturile sau operele de artă, niciodată! Cu atât mai mult un roman.

De altfel, și Vladimir Nabokov, în cartea sa *Strong Opinions*, își exprimă credințele legate de scrierea unui roman, arătând că, de fapt, viața este o suită de imagini și că scriitorul nu face altceva decât să le descrie așa cum le vede el sau cum socoate că le-ar percepe cititorul. Fără a intra în detalii, el vorbește de o adevărată triadă, care trebuie să se regăsească, într-o măsură mai mică ori mai mare, în fiecare scriitor: cea de povestitor, de învățător și cel care încântă. Dar și mai reală este aserțiunea că plăcerile scrisului sunt exact aceleași cu cele oferite de lectură și că orice operă de artă e o fantezie atât timp cât reflectă lumea unică a unui individ unic.

Camil Petrescu, și el interesat de geneza scrierilor de ampoare, ne-a transmis, extrem de plastic, convingerea că există două tehnici principale de a le realiza: una, în care începi cu începutul, continui cu mijlocul și termini cu sfârșitul (ce frumos!), la fel ca gospodina care începe tricotatul puloverului cu poalele, ajunge la gât și apoi trece la mâneci, tehnică pe care o numește chiar „a tricotajului”; cea de a doua seamănă cu treaba constructorului, care realizează mai întâi un schelet, pe care va rostui pereții, cu toate componentele lor, și va termina cu dușumelele, sobele și celelalte. El recunoaște că nu a folosit niciodată tehnica tricotajului, ci pe cea a constructorului, ceea ce nu este o exagerare, totul depinzând de personalitatea și tipul de educație al celui în cauză.

În ce mă privește, pentru romanele mele nu am folosit un plan prestabilit. Chiar dacă am știut de unde pornesc și ce vreau să transmit cititorilor, drumul pe care mă angajam îmi era necunoscut, ca și finalul. În schimb, m-am concentrat asupra ideii centrale a romanului proiectat, ceea ce a presupus un foarte lung proces de gestație mentală. Acolo, de fapt, mi-am scris fiecare roman, în vreme ce conștiința elaborării lui m-a însoțit în mod permanent, nu mi-a dat pace, oriunde m-am aflat. Exagerez, în mod voit, spunând că atunci când m-am așezat la masa de scris, romanul era conturat în linii mari, curgea prin vârful pixului sau prin tastatura calculatorului, urmând ca etapele celelalte să fie destinate armonizării multitudinii de date într-un tot, în sensul și forma dorite. Este ceea ce susține și David Lodge, care ne garantează că atunci când concepi un roman, te gândești la el tot timpul, ești blocat de el și până și cele mai bune idei legate de el îți vin nu când stai la birou sau la masa de scris, așteptând inspirația, ci când te bărbiești sau faci un lucru absolut banal.

Vorbind de masa de scris, trebuie să spun că pentru mine ea a însemnat, de fapt, computerul, cel care conferă avantajele incontestabile ale corecturii instantanee și, mai ales, ale păstrării variantelor deja scrise. N-am șters nimic din ce-am scris. Uneori am revenit la variante primordiale care, nu o dată, s-au dovedit mai reușite decât celelalte. Ce diferență colosală între posibilitățile actuale de scriere sau redactare a unui roman, față de trecutul îndepărtat! Cine ar putea să nu fie impresionat de efortul și energia cheltuite de soția lui Lev Tolstoi, care a transcris manuscrisul capodoperei *Război și Pace* de mai bine de o sută de ori?

Trebuie să mai spun că, în toate scrierile mele, atenția primordială a fost construcția personajului central, cât mai aproape de trăsăturile definitive. Existența lui a însemnat deja acțiune, este cea care a impus crearea celorlalte personaje, folosind modele cunoscute sau create, fiecare cu alt rol în desfășurarea și justificarea acțiunii. Odată ce ai prins curaj, acțiunea te poate obliga ca unuia dintre personaje, nu neapărat eroului central, să-i atribui trăsăturile ideale, ca să-l poți pune în antiteză cu celelalte, ceea ce va deschide alte planuri și alte căi ale acțiunii. Odată ce ai conturat personajele principale și secundare, ești obligat să le corelezi existențele, într-un fel sau în altul, ceea ce înseamnă, iarăși, acțiune. În cascadă, va apărea necesitatea de a plasa acțiunea într-un spațiu și timp bine determinate, reale ori virtuale, cât mai adecvate acțiunii, și așa mai departe. Până când te trezești că romanul a prins contur și aproape fără să-ți dai seama, ai ajuns la final. Nu, ferească Dumnezeu, nu ai terminat, fiindcă urmează șlefuirea întregului, așa cum face orice artizan mai înainte de a-și admira opera, treabă deloc ușoară și de importanță capitală. De la sine înțeles că drumul acesteia nu este ușor, fiind plin de capcane și praguri. Ca prim cititor al ei, poți fi mulțumit de ceea ce ai realizat sau, la fel de bine, nesatisfăcut de unul sau mai multe capitole sau pasaje. Ești dominat mereu de îndoieli, descoperi puncte încălcite, pe care nu le poți lăsa așa; îți dai seama că mai ai multe de împlinit până când foile acoperite de cuvinte vor apuca drumul tipografiei. Ori... cine știe, nemulțumirea te poate determina să pui totul la fermentat, la dospit, pentru a-l relua într-un moment mai fast, dacă nu cumva să renunți complet la el. Niciuna dintre variante nu este exclusă.

În mod particular, am acordat întotdeauna atenția cuvenită modalităților de exprimare, de formă și limbaj, pe care le-am considerat prioritare pentru toate etapele procesului de creație. Nu exagerez dacă afirm că n-am obosit niciodată în a căuta formele cele mai adecvate, în așa fel încât fluenta lecturii să fie asigurată. Dacă cititorul este nevoit să se oprească sau să revină asupra unei formulări ca să înțeleagă sensul celor deja citite, ca să poată merge mai departe, nu va fi cel mai fericit și va pierde interesul lecturii.

Intenționat nu m-am oprit asupra altor factori, nu puțini, care nu pot fi excluși din procesul creativ, care transpar din orice scriere și cu atât mai mult dintr-un roman. În primul rând este vorba de talent. Consider că acesta reprezintă, pentru activitățile de ordin spiritual, ceea ce este îndemânarea pentru activitățile materiale. Talentul își pune amprenta pe orice scriere și, oricât ne-am forța, el nu poate fi suplinat de alte trăsături decât într-o mică măsură. Cunoscătorul sau, în cazul nostru, cititorul avizat, dornic să fie depășit în credințele și tiparele sale, nu poate fi păcălit. Cu toate acestea, trebuie să spunem că talentul, ca dar al naturii, care nu este dat tuturor, pentru a fi pus în valoare, are nevoie de cultură, de experiență de viață, spirit de observație, capacitate de analiză și sinteză, ca și de multe alte trăsături.

În aceeași ordine de idei figurează inspirația, pe care o consider acea stare de grație, de armonie a tuturor factorilor care ne înconjoară, care survine într-un moment

neașteptat și care descătușează izvoarele, înlătură orice obstacol sau negură și deschide drumuri nebănuite. Cui nu i s-a întâmplat să nu poată însăila, zile de-a rândul, o simplă scrisoare sau un text oarecare, să arunce la coșul de gunoi nu știu câte ciorne și să amâne o acțiune necesară? Este suficient un fulger al minții, pentru ca totul să devină simplu și să exprime cu cea mai mare ușurință ceea ce aveai de comunicat, ba să te miri că nu ți-a venit în minte mai devreme, doar tot tu erai. Nu este lipsită de sens nici povestea cu raportul dintre transpirație și inspirație, pe care unii le consideră egale ca pondere sau participare. Dar oricât ai transpira, dacă nu există catalizatorul sau praful de sare care dă gust întregului și care se cheamă talent și inspirație, nimic ca lumea nu poate rezulta.

Nu putem nega nici intervenția unei multitudini de alți factori care pot interveni în geneza unui roman și care nu sunt chiar departe de ceea ce numim soartă, întâmplare sau chiar noroc. Nu avem de ce să nu o credem pe J.K. Rowling, genitoarea lui Harry Potter, care ne spune că a ales să scrie în momente grele pentru ea, că uneori trebuia să aleagă între a cumpăra mâncare sau hârtie și panglică pentru mașina de scris, în vreme ce primul manuscris i-a fost refuzat de douăsprezece edituri.

În cele din urmă, îmi exprim credința, alături de numeroși alții care au gustat tentația scrisului, că un roman, genul cel mai reprezentativ pentru un scriitor, poate fi realizat într-o înfinitate de modalități. Fiecare autor dispune de propriul meșteșug și nimeni nu-l poate folosi pe al altuia. Se pot însuși tehnici sau procedee folosite de alții, dar nimeni nu învață de la altcineva să scrie un roman, chiar dacă vechile canoane și tipare ale romanului au pierdut din substanță. Literatura de specialitate a cernut puzderie de principii sau sfaturi, nu lipsite de interes. Chiar cu riscul de a repeta noțiuni deja vehiculate, este binevenit un concentrat al acestora: „Citiți mult și scrieți mult”, ne spune Stephen King. Și tot el ne sfătuiește să nu folosim în mod abuziv adverbele, pentru că există riscul ca textul să pară prea elaborat. În același sens opinează Gabriel García Márquez, adeptul unei documentări cât mai ample, pe care o socotește „partea cea mai intimă a vieții de scriitor”. Ce diferență colosală între posibilitățile de documentare din trecut și cele de care dispunem în prezent! Raymond Chandler se oprește asupra alegerii unui titlu de carte cât mai sugestiv, fiindcă el este cel care atenționează cititorul, o recomandă, o vinde și-i asigură succesul. Să nu intrăm în panică dacă avem impresia că nu știm ce titlu să dăm cărții pe care tocmai am scris-o. Vom sfârși să-l aflăm, chiar dacă, imediat ce am trimis cartea la tipar, vom găsi un alt titlu și mai potrivit.

În cele din urmă, evocându-l pe John Steinbeck, cu spusele sale „ideile sunt ca iepurii. Dacă ai câteva și înveți cum să le folosești, în curând vei avea câteva duzini”, cred că dreptatea absolută și care nu mai necesită comentarii este de partea lui William Somerset Maugham, care afirmă răspicat : „Negreșit, există trei reguli fără de care nu se poate scrie un roman. Din păcate... nimeni nu știe care sunt acelea”.

Oare... cum se scrie un roman?!?

BIBLIOGRAFIE

- Freeman, John, *Cum să citești un romancier*, traducere de Anca Bărbulescu, București, Editura Vellant, 2015
- Heller, Oana, *La început a fost minciuna*, Cluj-Napoca, Editura Ecou Transilvan, 2014
- King, Stephen, *Misterul regelui. Despre scris*, traducere de Mircea Pricăjan, București, Editura Nemira, 2007

- Mittelmark, Howard; Newman, Sandra, *Cum să nu scrii un roman*, București, Editura Baroque Books & Arts, 2014
Nabokov, Vladimir, *Strong Opinions*, București, Editura Vintage, 1990
Ramirez, Monica, *Cum se scrie un bestseller*, București, Editura Tritonic, 2019
Răzeșu, Virgil, *Mic tratat de deflorare*, Piatra-Neamț, Editura RĂZEȘU, 2010

Webografie

- Manolescu, Nicolae, „Cum se scrie un roman”, în ziarul *Adevărul*, 5.10.2012, <https://adevarul.ro/stil-de-viata/cultura/cum-se-scrie-un-roman-1235335.html>